

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 13.01.2021

Kabul: 14.09.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Muhafif Bir Gazeteci-Yazar: Nimet Arzık ve Yön Dergisindeki Yazıları

An oppositional Journalist-Writer: Nimet Arzık and Her Articles in Yön Periodical

Nur N. ÖZMEL¹

Öz

Nimet Arzık yaşamı, eğitimi, çok dilli/kültürlü birikiminin sağladığı donanımı ile yakın tarihimize tanıklığını kayda geçiren ender kadınlardan biridir. Gerek cesur kişiliği gerekse gazeteci, yazar, çevirmen, hatta şairliği ile yaşadığı dönemde iz bırakmıştır. Yakın dönem siyasi tarihini inceleyen günümüz akademik çalışmalarında adına yalnızca kaynakçalarda rastlanmaktadır. Yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal olaylarını aktardığı kitapları, sayısız gazete yazıları Osmanlı'dan Cumhuriyete ve yakın tarihe uzanan süreçle ilişkin çok yönlü ipuçları barındırmaktadır. Türk klasiklerinden yaptığı çevirilerin yanı sıra Avrupa'ya ilişkin deneyim ve gözlemleri de oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı Nimet Arzık'ın kitapları ve Yön Dergisindeki yazılarının künye derlemesi aracılığı ile kadın literatüründe görünür kılınmasıdır.

Anahtar Kelimeler

Nimet arzık, Yön dergisi, Türkiye cumhuriyeti tarihi

Abstract

The aim of this study is to make Nimet Arzık become well identified through her contributions to women's literature through her books and writings compiled in YÖN Periodicals . Nimet Arzık, through her life, education, and capacity, provided by her multi-language/multi-culture accumulation of knowledge, is one of the most remarkable women ever witnessed in modern history. Having a brave personality and being a journalist, an author, an interpreter, and even a poet, she left indelible marks in the period she lived in and became the representative of the literature of her own kind. We may come across her name only in references in present day academic research works that study recent political history. The books that she wrote in her own style about contemporary political and social events contain numerous newspaper writings and multi-directional indications that cover the period from the Ottoman to the Republic era. In addition to her interpretation of Turkish classics, her experiences and observations about Europe are very important.

Keywords

Nimet arzık, YÖN periodicals, History of the Turkish republic

¹ Sorumlu Yazar: Nur N. Özmel, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye E-posta: nurozmelnur@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3191-7607

Atıf: Özmel, N.N. (2021). Muhafif bir gazeteci-yazar: Nimet Arzık ve yön dergisindeki yazıları. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 23, 29–51. <https://doi.org/10.26650/iukad.2021.860322>

GİRİŞ

Amaç ve Yöntem

Bu makalede Nimet Arzık'ı yazar ve gazeteci olarak tanıtmak ve bir biyografi çalışmasına zemin oluşturarak Türkiye'de kadın tarihi çalışmalarına bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Yazarın gerek öz yaşam öyküsü gerekse yapıtları, gazete ve dergilerdeki yazıları, yakın dönem siyasi tarih, toplum bilim, edebiyat, psikoloji, sosyal psikoloji, toplumsal cinsiyet gibi pek çok açıdan değerlendirecek yeni yaklaşımlara bir başlangıç olması hedeflenmiştir.¹ Nimet Arzık'ın yazar/çevirmen ve gazeteci yönüne ayrı ayrı dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmada Nimet Arzık'ın yazarlığını ortaya koymak için tüm kitapları mercek altına alınmıştır. Kitaplara üniversite kütüphanelerinden ulaşılmış (rafta veya *Pofuduk* ve *Pat Çiçeğin Serencamı* isimli çocuk kitapları bulunduğu kütüphanenin deposundan çıkarılarak) elden geçirilmiştir. Bu araştırmalar sonunda yazarın toplamda 25 adet kitabı olduğu tespit edilmiştir. Bu kitapların Türkçe olan 14 tanesi ayrıntılı incelenmiştir. Yabancı dildeki kitapların sayısı ise 11'dir. Farklı kaynaklarda isimleri belli veya yayına hazır olarak haberi verilen birkaç kitabın, tüm kütüphane taramalarında bulunamamaları nedeniyle, basıl(a)madıklarına kanaat edilmiştir. Makale boyunca yalnızca Türkçe kitapları ayrıntılı incelenirken, yabancı dildeki kitaplarının künyesi verilmekle yetinilmiştir. Kitaplar konu/şahıs hakkında fikir verici özetler veya yazara özgü bakış açısını içeren alıntılar tırnak içinde italik biçimde gösterilerek yazarın özgün üslubu örneklenmek istenmiştir.

Gazeteci olarak birçok süreli yayın organında yazıları bulunan Nimet Arzık'ın burada özellikle bir dönemin ve bir hareketin simgesi olan Yön Dergisindeki yazıları dikkate alınmıştır. Derginin yayın sürecindeki tüm sayıları taranmış, toplamda 70 adet Nimet Arzık yazısı olduğu saptanmıştır. Burada kronolojik olarak derginin sayısı, yılı, yazının başlığı ve dergi içinde yer aldığı sayfa numarası verilme yolu izlenmiştir. Dizinde de görüleceği gibi kimi zaman bir sayıda iki yazısı olan Nimet Arzık, derginin yayın hayatı içinde geniş bir zaman diliminde dönemin güncel olay ve kişilerini bazen tek köşe veya sütun, bazen de dizi olarak yayınlamıştır.

Nimet Arzık Kimdir?

Nimet Arzık'ın (1918-1989) yaşamı, kişiliği, dünya görüşü hakkındaki en sağlam veriler, "Tek At, Tek Mızrak" ismini verdiği üç cildlik anılarında mevcuttur. Anıların ilk cildinin başında "Yüz yıldan beri, ailemizin öyküsü, ülkenin tarihine dolanık" diyerek toplumsal dönüşümleri aile öykülerinden öğrendiği biçimiyle aktarmıştır. "Aslında bir aileyi tarihin içine yerleştirmeye çalıştığını" da ifade etmektedir. Yaşamları dünyanın ve dolayısı ile ülkelerin büyük değişimler yaşadığı dönemlere -savaşlar, devrimler,

¹ Anıların notlanarak yeniden basımı da gereklidir.

isyanlar, öksüz/yetim kalma, yoksulluk, göçler, kültür çatışmaları gibi pek çok etkene-tasadüf edenlerin hayat öyküsü yazarımız için de söz konusudur. Anılarında kronoloji gözetmediğini ifade etmesi diğer yayınlarında görülen –kendi deyimiyle “*içten geldiği gibi*”- bir üslubu benimsemekten kaynaklanmış olmalıdır. Ayrıca anlatıları ilk gençlik yıllarından başlamakta, nadiren daha erken dönemlere değinmektedir.

Nimet Arzık hakkında herhangi bir çalışma tespit edilememiş, yakın zamanlarda bazı köşe yazarlarının güncel olaylarla bağlantı kurarak ismini andığı görülmüştür.² Burada, öz yaşam öyküsüne kısaca değinilecektir.³ Yazarımız İzmir’de doğmuştur. Babası Çerkes kökenli Halid Carım uzun süre Fransa ve İsviçre’de yaşamış, bu süre içinde çeşitli gazetelerde yazarlık ve başyazarlık yapmış, *La Pensée Turque*⁴ dergisini yayınlamış bir gazetecidir.

Anne ve babasını çok küçük yaşlarda kaybettiği için kardeşleriyle birlikte çeşitli diplomatik görevleri olan amcası Fuat Carım⁵ tarafından büyütülür. Zorlu çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Lehçe, Fransızca ve Rusça öğrenmiş, İstanbul’da Notre Dame de Sion Lisesinden sonra, 1934-1939 yılları arasında Polonya’da annesinin ailesi ile yaşamıştır. Dünya savaşının başlaması üzerine, bir süre Milano’da konsolos olan amcasının yanında kalıp sonra Türkiye’ye dönerek Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nde çalışmaya başlamıştır. Bu arada Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde eğitim alır, çeşitli özel ve resmî basın/yayın kuruluşlarında çalışmayı sürdürür.

Nimet Arzık’ın yaşamı gazeteci, yazar ve çevirmen olarak üç ana unsur üzerinden değerlendirilebilir. Türk folkloru ve edebiyatından Fransızcaya yaptığı çeviriler Fransa’da *Gallimard* ve *Hachette* gibi ünlü yayinevleri tarafından yayınlanmıştır. Dünya ve Fransız edebiyatından bazı eserleri de Türkçeye kazandırmıştır. Bir buçuk yıl süreyle *Renk* (1958) adlı bir aktüalite dergisi çıkarır. *Son Baskı*, *Yeni Sabah*, *Yedi Gün*, *Akbaba*, *Aydınlık*, *Yön*, *Zafer* gibi birçok dergi ve gazetede makale, araştırma, röportaj ve fıkraları yayınlanmıştır.

Birinci evliliğinin bitmesinden bir süre sonra Anadolu Ajansı Genel Müdürlerinden olan Şerif Arzık ile evlenir. Ancak Şerif Arzık dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile aynı heyette Kıbrıs görüşmelerine katılmak için 17 Şubat 1959 tarihinde Londra’ya giderken, Menderes’in sağ kurtulduğu uçak kazasında hayatını kaybeder. Diplomat

² Özdemir, A. (2018, 9 Temmuz) *Nimet Arzık*, istanbulgazetesi.com.tr; Kara, M. A. (2013, 26 Temmuz) *Nimet Arzık Okunmadan AKP Anlaşılamaz*, Odatv4.com; Bardakçı, M. (2010, 7 Mayıs) *Nimet Arzık’ın Ağabeyini Vurdular, Amcasının da Çantasını Çaldılar*, habertürk.com.tr. (Erişim Tarihi 10.08.2020).

³ Anne tarafı hakkında anılarında değindikleri dışında bilgi yoktur. Baba tarafından aile tarihi ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Selçuk Şirin, F. (2020). *Halep’ten Rio de Janeiro’ya I. Dönem TBMM İzmit Milletvekili Mehmet Fuat Carım (1892-1972)*. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5 (TBMM’nin 100. Yılı Özel Sayısı), 107-151.

⁴ (Türk Düşünü) <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/129099> (e. t. 13 Ocak 2021)

⁵ Fuat Carım’ın yayınladığı bir dergi için bkz. Selçuk Şirin, F. (2020). *1930’lar Türkiye’sinde Bir Muhalefet Örneği: Hür Adam Gazetesi*, Tarih’in Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23, 99-140.

olan ağabeyi Taha Carım, 9 Haziran 1977'de Roma'da *Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları* adında bir örgütün üstlendiği cinayete kurban gider. Kendi deyimiyle “tek at, tek mızrak” yaşayan Nimet Arzık, yaşamı, yapıtları, gerçekçi duruşu, muhalif kimliği ve maruz kaldıkları⁶ ile Türkiye’de kadınlığın tarihine düşülen birincil kaynak olarak değerlendirilmelidir.

NİMET ARZIK’IN KİTAPLARI

Bu bölümde üretken bir kadın olarak Nimet Arzık’ın gözlem ve ifade gücüne, liderleri ve diğer simaları ile yönetici çevredeki olay ve kişilere vakıflığına, dolayısı ile yakın tarihe tanıklığına dikkat çekilmek istenmiştir. Kitaplarda olaylardan çok, (kadın-erkek) kişiler, biri diğerinin önüne geçmeyen olumlu/olumsuz yönleri ile bir bütün olarak ele alınmıştır.⁷ Yazar “şimdi”yi anlatırken, uzak geçmişin verilerini süzerek “an” a getirir.

Eleştirilerinde realist bakış açısı hakimdir. Üst düzey devlet görevlilerini dahi kayırmayarak onları karakter özellikleri, ait oldukları toplumsal ve ekonomik yapılar göre ele alır. Büyük ve köklü bir toplumsal değişimin etkisiyle mevki ve servete hızlı biçimde ulaşarak yozlaşan kişiler ona bolca malzeme sağlamıştır. Gözlemlerinden çıkan verilerden, kimi gerçeklerin acııcılığını bizzat hissettiği, karakter zaaflarından, dürüstlük ve ilke içermeyen tutumlardan derin üzüntü duyduğu kolayca anlaşılır. İnsanı zaafının toplumsal yapı ile bütünleşik ilişkisini yansıtan örnekleri zengindir. Diğer kişilere yaklaşımı, kendi kimliğine dışardan bakışından farklı değildir. Özeleştiri yapmaktan çekinmeyen yazar, başkaldırmalar ve başa çıkmalarını da anlatır.

Kitapları yalnızca adlarındaki kişi ve dönemlerle sınırlı bilgiler içermemektedir. Aşağıda alfabetik olarak verilen kitap içeriklerinden de görüleceği gibi yaşadıkları dönemde etkin ve ünlü fakat bugün artık hatırlanmayan pek çok isimle karşılaşmak oldukça ilginçtir.

• *Ak Altının Ağası Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı*, Faik Yolaç Ofset Basım, İstanbul 1985, 147 s.

Kitap Hacı Ömer’in hayatta iken sık tekrarladığı “*hilekârlık aptallık, gurur eşekliktir*” cümlesi ile başlıyor. Yazar ilk baskı tarihi 1972 olan bu kitabın on küsur yıl sonraki ikinci baskısında, yalnızca harf hatası ve birkaç cümle tökezlemesine dokunacağından söz eder: “*Bir yabancınınmış gibi okuyorum, rötuşlayacak mıyım? Hayır. O zaman on yıl sonrasını da rötuşlamak gerekecek. İnsanın hayata attığı bakış değişiktir.*” Daha önce

⁶ Bkz aşağıda “Ölü Şerif Arzık’tan Mektuplar” (1959)

⁷ Bu duruma bir örnek olarak şu bilgi verilmelidir: Mustafa Ekmekçi, (M. Hasırşapkalı imzası ile) Yön dergisinde “Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü” kitabının yayın haberini verirken Ortanın Solu ideolojisinin benimsendiği CHP’nin kurultayını yorumlamaktadır: Ekmekçi Nimet Arzık’ın “...kitabında İnönü’ye haksızlık etmeye büyük çaba göstermiş, sosyete çevresine ise etmediğini bırakmamıştır. Kitabı eline alınca insan yerin dibine batırılmış bir İnönü bulacağını sanıyor; bitirince yerli yerinde duran İnönü’yi buluyor” demektedir. Hasırşapkalı, M. (1966, 28 Ekim) “Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü” *Yön Dergisi*, Yıl 5, S. 187, s.6. Erişim Adresi <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yon-dergisi/>

bir “uç beyi”⁸ olarak değinilen *Ömer Ağa* hakkındaki bu kitap, Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yakın tarihine ilişkin önemli veriler içermektedir. Yazarın birey-toplum ilişkisinde şu saptamaları, günümüz için de anlamlıdır. Bireyi karar alma korkusuna, dolayısı ile sorgulamadan baskı altında yaşamaya ve yaşatmaya yönelten “*otonomluk ve inisiyatif eksikliği*”. Kadın erkek ilişkilerinde manen erkeği aksak, kadını eksik kılan “*koşullandırılmışlığın erkeğe tanıdığı üstünlük*”.

• ***Bir Muhalif Politikacının Karısının Hatıratı***, Resimli Posta Matbaası Ltd. Şirketi, Ankara 1960, 44 s.

Kuvvetli bir gözlemci olan Nimet Arzık, bu kitabı 1946-50, 1950-1960, 1960 ve sonrası olarak üç bölümlük bir roman gibi kurgulamış, ancak ilk bölümünü yayınlayabilmiştir. Bu niyetinin göstergesi son sayfada “*birinci kitabın sonu*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Yazarın kalemini sakınmayan şu sözleri bu kurgu hakkında fikir vericidir.

“Romancıların samimiyezsiz bir geleneği vardır. Suya sabuna dokunmamak için: ‘Bu eserdeki şahıslar tamamıyla muhayyeldir, kimse alınmasın’ gibi lakırdılar ederler. Ben tersine ‘Romanımdaki şahıslar kepçe kepçe hayattan alınmıştır. Kepçe kepçe, gocunan alınsın diyorum.”

Büyük bir suç da işliyorum ayrıca... Kahramanımı muhalif seçiyorum; dişi de olsa muhalif bir dişi...”

Özellikle mevki sahibi bir erkeğe ve böyle bir erkeğin eşi olma durumunun etkilerine ilişkin somut örneklerle hemen her kitabında rastlamak mümkündür. Ancak bu kitapçık sayısız gözlemin bir bileşkesi gibidir. Bu kadın prototipinin adı yazarın ironik üslubunu yansıtmaktadır: “*Bayan Enkaze Tepetaklak*”. Kahraman kimliğinin belirsizliği, yazarı daha özgür bırakmış gibidir. “*Nafîle Hıyanet*”, “*Fındık İsyankâr*” gibi kadınlar karakterlerini isimlerinde taşırlar. “*Ham fendi*”ler genel olarak salonlarda, çay partilerinde ve kabul günlerinde görülür. Kültürlü görünme kaygısı, acemice kullanılan alafranga sözcükler, gösterişli ‘resepsiyon’ gayretleri gerçek kimliklerini örtmeye yetmez. Enkaze Hanımın şu sözleri, kitaptaki kimliklerin yalnızca kadınlarla sınırlı olmadığını kanıtı gibidir:

“...metreslerine kızmadım, huysuzluklarına kızmadım... .. şimdi körlüğüne kıızıyorum. Bu körlükle beni konaktan edeceksin. Senin ters yüz, şaşı topal politikanın bütün meşakkatlerini çektikten sonra şöyle bir ohh diyecektim onu da dedirtmiyorsun. Seçimi kaybedeceksin anladın mı?”

• ***Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü***, Kurtuluş Matbaası, Ankara 1966, 155 s.

Yazar bu kitabında İnönü ve dönemi üzerinde durmaktadır. Kitabın “*Bu günleri de unutmayalım*” açıklaması ile 1965 yılında seçim ile iktidara gelen Süleyman Demirel’e

⁸ Arzık, N. (1972) *Uç Beyleri*, Tur Yayınları, Ankara, s. 47-55.

ithaf edilmiş olması dikkat çekicidir. ‘Bitmeyen kavga’ ifadesi insanlık tarihi boyunca süregelen saray ile halk arasındaki kavga, tanık olduğu döneme uyarlanmıştır. Bunu yönetenler, yönetilenler sürtüşmesi/çatışması olarak değerlendirmek, bir toplumdaki yedi yüz yıllık yönetme birikiminin emekleme dönemindeki demokrasiye etkileri olarak somutlaştırmak mümkündür. Kitabın kapağındaki şu ifade “*Sen yedi yüz senelik Osmanlı bürokrasisinin sembolüsün. Onun için sen bitmeyen kavgasın. Kırk senedir Cumhuriyet’in kavgasını yaptığını sanıyorsun, halkları birbirine kırdırarak hüküm süren son padişahsın!*” bunu kanıtlar niteliktedir. Yazar CHP ve DP dönemi yönetme biçimini padişahlık devrine dayandırmakta, kimi zaman “saray” çevresinden kimi zaman da “halk” cephesinden bilgiler sunmaktadır Olaylara ve kişilere yansız, eleştirel bakışlarının ürünü olan tespitler, İnönü’den başlayarak dönemin birçok kişisi ile ilgili saptamalar keskin bir üslup ile aktarılır. Sonraki dönemlere ilişkin yazdıklarında bu çizgisi değişmez. Siyasi konulardaki tespitlerini “*amatörce*” sözcüğü ile tanımlaması, iddiasız içtenliğinin özelliğidir.

İnönü döneminin başbakanlarından Şükrü Saracoğlu’nu anlatırken, “*Devlet adamlığı hakkında fikir yürütemem*” diyerek kişilerin politika dışı insan kimliklerine ağırlık verdiğini ileri sürer. Zamanın hanımlarını anlattığı bölüme “*Bir toplumu kadın ifade eder*” cümlesi ile başlar. Mevhibe Hanım’ı “*zamanına karışan*” kadınlardan ayırdığını, “*dünyanın en çetin adamının yamacında*” sessiz yaşayan köşesinde bıraktığını ifade eder. Bu bölümde ayrıca Saadet Saracoğlu, Melahat Saka, İlhan Sadak anlatılır. İnönü’nün erkek çevresini anlattığı bölümde Recep Peker’e değinir.

Demokrat Parti’nin kuruluşu ve iktidara gelişi sırasındaki toplumsal manzarayı şu satırlarda gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır: “*Bizim memlekette iktidara karşı haklı haksız “ha yıkalım” vardır. Gelenekseldir*”. “*Uf ne ümitler ne ümitler anafuru dönüyordu yeni doğan DP beşiğinin başında... Beşiği boğacak kadar...*”

Ankara’nın önemli sosyalleşme mekânı, eğlence yeri olarak ele alınan Karpiç ve Süreyya’dan insan manzaraları bu kitapta önemli yer tutar. İktidar mensuplarının buralarda ortaya çıkan zaafalarına ilişkin örnekler verilir. İktidar değişimi tüm toplumu derinden etkilerken böyle köklü mekânlarda iktidardan düşene düşmüş/devrik muamelesi yapılmaz. II. Dünya Savaşı sonrası başkent ortamını Süreyya’dan yansıtan yazarın tespiti şudur: “*tufan olsa bu sınıf gene kurtulur. Kıyamet günü bunlar gene bir pazarlığını bulup kıyameti sıyrıksız atlatır.*”

Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve Almanya’nın Ankara’daki büyükelçisi üzerinden, II. Dünya Savaşı sırasındaki Türk-Alman ilişkileri genel diplomasi çerçevesi ile verilir. Menemencioğlu “*Türkiye’ye, bilhassa Hariciyeye eğlenceyi, lüksü, saltanat yarışmasını memurlara aşıl原因 adamdır.*” NATO’ya girişin sürüncemede kalması üzerine ABD, Fransa ve İngiltere’nin yönetiminde kurulması planlanan ancak sonuçsuz kalan Türkiye ve Doğu Akdeniz memleketlerinin yer alacağı pakttan da söz eder.

- **Demirel'in İçi-Dışı**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, 163 s.

Burada yazılanların daha önce yazı dizisi olarak Milliyet Gazetesinde yayınlandığını söyleyen yazar, diziye gelen yorumlara da yer vermektedir. Bu sefer başlangıç “Son Söz” ile. 12 Mart ve sonrasına, Türkeş, Millî Selamet Partisi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e ilişkin bilgiler mevcuttur. Kitabın sonunda “Demirel'in Albümünden” fotoğraflar yer almaktadır.

- **Eş Kişiler Zinciri, Çetin Altan'dan Süleyman Demirel'e**, Güven Matbaası, Ankara 1969, 136 s.

Yazar yurtdışında bulunduğu sırada hayalî bir pencereden kendi yurdunun içerlerine baktığını düşünmektedir. Dönemin önde gelen simalarını bir zincirin halkaları gibi gördüğünü söylerken pencerenin dışındayken içerisini bütünsel olarak değerlendirmek ve iç-dış kıyaslaması yapmak mümkün olmaktadır:

“... ve ben memleketimi düşünürüm...”

“Sanki bütün toplum bizde, ezilmişliklerden gelmiş ezeniyle ezileniyle, sömüreniyle sömürüleniyle dünyaya dert için gelmiş.”

“Elele çiftler gelir gözümün önüne, ‘bizde kadınla erkek birbirini tamamlamaz, azaltır’ diye düşünürüm.”

Kitap, Çetin Altan ile başlayıp Aşık İhsanî, Cüneyt Gökçer, İsmet Giritli, Metin Tokar, Turan Feyzioğlu, Yaşar Kemal, İlhami Soysal ile devam ederek Süleyman Demirel ile bitmektedir.

Yazarın memlekete ve insanına bakışı, Nazım Hikmet’in “Memleketimden İnsan Manzaraları” eserini andıran gözlem özellikleri içermektedir. Kitlelerin gözünde büyük yerlere sahip kişilerin zaaflarına, falsolarına vakıf olmaktan kaynaklanan üzüntü kolayca anlaşılır.

- **Menderes’i İpe Götürenler**, Ankara, Kurtuluş Matbaası 1966, 200 s.

“Bugünleri unutmayalım, Fatma ve Ahmet Arzık’a, Annedenden...” ithafı ile başlayan kitap 1960 yılında Yeni Sabah Gazetesinde tefrika edilmiştir. Anlatının hazin sonu kitabın adından bellidir. Yazarın “Adnan Menderes ve çevresi benim için bir hatıra defteri. O kadar yakınında yaşadım ki...” sözleri ile toplumsal yanlışların bireye etkisindeki tespitleri bu kitapta zirvede gibidir. 1950-1960 yılları arasında başbakanlık yapan Menderes’in, insan ve erkek olarak kimlik inşa sürecini adeta bir sosyal psikolog bakışı ile ele almaktadır.

Kitaptaki bazı bölümler şunlardır: Samet Ağaoğlu, Mükerrerem Sarol, Fatin Rüştü Zorlu, Namık Gedik, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Ahmet Salih Korur, Florya Krallığı

ve Celal Bayar, Park Otel, İktidar Başyazarları ve Babıali Patronları, Menderes ve Şeyhler. Ayrıca “Her Devirde Kadınlar Ağlar” bölümünde, Kurtuluş Savaşı başlarında linç edilen İngiliz yanlısı gazeteci Ali Kemal’in karısı, 1926 yılında Gazi Mustafa Kemal’e yönelik İzmir Suikastı girişimi sonucu idama giden İsmail Canbolat’ın eşi, CHP’den DP’ye geçen Fuat Arna’nın Eşi, Malatyalı Emine Üzmez’e ve “En Büyük Adamın Karısı Latife Hanım”’a değinilir.

• **Osmanlı Sarayında Yabancı Kadın Sultanlar**, Cem Yayınevi, İstanbul 1969, 158 s.

Bu kitapta Osmanlının kritik dönemlerindeki bazı kadın sultanların, saray öncesi ve saraydaki hayatları sürükleyici bir anlatımla verilmektedir. “*Danışmend Osmanlı Tarihi*”, “*Fuat Carım (yorumlu çeviri) Kamuni Sultan Süleyman Zamanında İstanbul*” isimli kitapların dışında 16 adet yabancı kaynaktan yararlanıldığı görülür. Kadınlar kitaptaki sıraları ile şunlardır:

- 1- Üç padişahı Fetheden Fransız Kadını Nakşedil Sultan (Aimée de Rivery) s. 9-55.
- 2- Tarihin En Yalnız Kadını Kösem Sultan, s. 59-91.
- 3- Venedikli Canavar Nur Banu Sultan, s. 95-101.
- 4- Ve Hürrem Sultan, O Her Şeyden Önce Bir Anaydı, s. 105-156.

Mekân ve zaman bütünlüğü içinde aktarılanlar, sahneye koyma canlılığı taşımaktadır. Burada yazarın anlatıcı, yorumcu ve kadın kimlikleri iç içe geçmiş gibidir. Kimi zaman olayları birebir yaşamış, gözlemişcesine tahtın ve haremın surlarına ışık tutmuştur: “*Neden “Devletlileri” avuçlarının içine alanların hepsi Batıdan gelmeyi? Daha iyi sevmesini bildiklerinden mi? Osmanlı İmparatorlarının yabancı uluslara karşı eğiliminden mi?*”

• **Ölü Şerif Arzık’tan Mektuplar** (1959), Ankara Resimli Posta Matbaası, 14 s.⁹

Bu kitapçık yazarın uçak kazasında yitirdiği eşi Şerif Arzık ile zihinsel iletişimini içermektedir.¹⁰ Şerif Arzık’ın “Cebeci Şehitliği, Yapılmamış Mezar 7\2 Ankara” adresinden gelen şiir formunda mektuplar aracılığı ile öte dünyayla iletişim kurulmuştur. Şerif Arzık acılı eşinin mezarına geldiğinden ve getirdiği çiçeklerden haberdardır. Nimet Arzık’a “*Ağlama, kavi tutun başıma soktukları ağaca*” diyerek telkinde bulunur. Üzerindeki toprağın ölüm acısına göre hafif, unutulmaya göre de ağır olduğunu bildirir. Kaza sonrası halini görmediklerinden memnuluk duymakta olduğunu söyler. Yazar ise babasız kalan küçük çocuklarından, çevredeki insanların büyük acıyı katlayarak arttıran tutumlarından söz eder. Gerçekten de bu süreçte geçim sıkıntısı içinde olan

⁹ Bu yayına ulaşmamı sağlayan Sayın Dr. Ahmet Arzık’a teşekkür ederim.

¹⁰ “Tek At, Tek Mızrak Anılar-3” (1985)’te “Ölü Şerif Arzık’tan Mektuplar II”yi hazırlamaya başladığımı belirtmektedir. bkz, s.160.

yazarın bir tecavüz girişimine de maruz kaldığı bilinmektedir. Dönemin Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanı Hüseyin Avni Göktürk'ün girişimi olan bu vahim durum kitapçıkta "56ncı Gün" başlıklı mektupta ölü eşe anlatılmaktadır.

• **Patçığin Serencamı: On Sekiz Hikâyede Bir Roman**, Ankara, Yeni Desen Matbaası 1957, 104 s.

Bu kitap Şerif Arzık'a ithaf edilmiştir. Patçıçek hemen her dönemde rastlanan mevki sahibi bir erkeğin güzelliğine düşkün, uçarı karısıdır. Yazar bu kadın üzerinden genel bir kadın eleştirisi yapmaktadır. Patçıçek'in portresi, kocası, çocukları, hizmetçisi, arkadaşları, kabul günü, prensipleri, dertleri ayrı bölümlerde ironik bir dille anlatılır.

• **Pofuduk : Bir Küçük Kız Büyüyor**, Ankara : TÖBANK, 1980, 84 s.

Bu çocuk kitabında bir kız çocuğunun dünyası, arkadaşları, ailesi ve yaşadıkları anlatılmaktadır. Babasının görevi gereği Urfa, İstanbul, Van, Ankara tayinleri ve yeni yaşam yerlerinin tecrübeleri ile büyümektedir. Gelişmeler ablasının evliliği ve bebek sahibi olması ile biter. Küçüklere, ortancalara ve büyüklere ithaf edilmiş kitabın ikincisinin de yazılması düşünülmüştür.

• **Türkiyem... Türkiyem... (Bizans'ı unuttun Fransua!)**, Güven Matbaası, Ankara 1968, 97 s.

İthaf sayfasında "Bu kitap, ünlü sinemacı François Riechenbach tarafından Türkiye üzere çevrilecek filmin senaryosunu teşkil edecektir." ibaresi yer almaktadır. Yazar mektup tarzında Fransua'ya hitap etmekte, memleketini tanıtmaktan kaynaklanan sevinçli heyecan ile her bir köşeyi içinden geldiği gibi anlatmaktadır. Türkiye topraklarına ilişkin gurur ağırlıklı duyguları "On bin yıllık uygarlıkta kendi kendini aramak" ifadesinde somutlaşmıştır. Mevlâna, Karagöz-Hayal Oyunu, Hassa Mimarı Sinan'ın da anlatıldığı mektuplar "Birinci Mektup Doğu – Büyük Sabır Ülkesi" ile başlar. Bir Anadolu kadını üzerinden anlatılan öyküde kadim medeniyetin türlü izleri verilir. "Kadının durumu o kadar acıdır ki o çevrelerde... Özleyişini gösteremez. Aşkını gösteremez. İçindeki yangını gösteremez. Kadın için ayıp bol..."

"Orta Anadolu-Yiğit Kişiler Ülkesi" mektubunda Anadolu uygarlıklarından Selçuklulara ulaşan bir anlatı ile Selçuklu Sultanı Honat Hatun konuşur. "Batı Anadolu-Hititlerin Unutulduğu Ülke" bölümünde İyonya medeniyeti, insan-doğa ilişkisini anlatan yazar şöyle düşünür: "Onlara yakınlık duyuyorum: Hayat kavgalarını yapmaktadırlar. Onlara kızıyorum: Yıkıcı oldukları için!" Osmanlı İstanbul'undan bahsederken kitabın kapağına aldığı sözü burada dile getirir. "Çabuk gelin ve Bizansı unuttun Fransua!"

• **Uç Beyleri**, Tur Yayınları, Ankara 1972, 121 s.

Burada sanat, spor, ekonomi ve siyaset dünyasından kişiler doğal ortamlarında verilmiş, kadın erkek ayırmaksızın hepsine uç beyliği tanımı uygun görülmüştür.¹¹ Kendi birikiminin süzgecinden geçirdiği bu kişileri salt övgü veya yergiye dayanmaksızın verir:

Bir sanatkâr Uç Beyi - Zeki Müren: “Zeki Müren politika sahnesine atılmış olsaydı büyük bir yönetici olurdu. Önder değil yönetici.. ... Topluma sahip değil de toplum kendisine sahipmiş görünür: Sanayide Bir Uç Beyi - Vehbi Koç: Paraya kendini şımartmayacak kadar, kendini yetiştirecek kadar akliselim sahibi... Adamlarını seçmesini iyi biliyor... Bir gün bana veya bir başkasına demesini isterdim ki, yenilmez bir güvenle “ben mali imparatorluk kurdum...”

Hukukçulardan Bir Uç Beyi - Süreyya Ağaoğlu: Ankara hayatı, genç hukukçunun, çok renkliydi. Büyük devrimde ilk kadın avukattı... Başarısının diğer nedeni mi? Kişiliği! Atatürk'ün ölümünden sonra kadına karşı adeta cephe alındı. O devrede Süreyya Ağaoğlu artık Uç Beyiydi.

Başka Bir Sanatkâr Uç Beyi - Münir Nurettin Selçuk: Ekseriyetle sanatkâr, salonda bir kişi eksik olsa, bir kişi fazla olsa tonu değişir. Münir Nurettin o kadar teknisyendir ki bir notası değişmez... İyi mi fena mı söyleyemem, alkışa bile müstağnidir...

Uç Beyi Babalar ve Oğulları - Ömer Ağa ve Oğulları : Bir sohbetle on atasözünü sıraladığını hatırlıyorum... ‘Kadının akıllısından kaç’ Çok mu görmüştü akıllısını?... Hacı Ömer Ağayı acı ve hoyrat bir hayat yetiştirmişti. Olduğu gibi görünen, göründüğü gibi olan bir adamdı.

Bir Oymacı Uç Beyi - Fuad Usta: Fuad Usta bugün İstanbul'un en iyi tornacısıdır... Uç beyliğini ispat için benim yorumuma ihtiyacı yoktu... Zaten ‘Ağacı doğduğu işe kullandığım için sevinirim’ cümlesi yeterdi Uç Beyliğini ispata...

Minderde Bir Uç Beyi - Gazanfer Bilge: Her spor izzeti nefislidir, ama güreş diğerlerinden daha yakındır tabiata. Bana öyle geliyor ki (bana neler gelmez!) tabiatın deryasını yaşarlar güreşçiler... Parasız pulsuz iken de Uç Beyiydi, asil, mert, alıngan, güçlü ve başkasının derdini duyan!

Şanssız Bir Uç Beyi - Dansöz Babuş: Yazara göre bu uç beyi “...dans için yaratılmıştı. Onunla dans-oryantal, göbek silkelemekten ibaret kalmıyordu... Babuş sanki anlayışsız yüzü, ağaçtan oyulmuş ilahıcılara niyaz eden ilk kadındı... Her konuştuğum uç beyinin benimle onun gibi açık konuşmasını isterdim. Onun gibi içten, etten ve kemikten, avantajlı bir aynaya bakmaya bakmaya.

¹¹ Türk devletlerinde sınır kesiminde teşkilatlanmış savaşı bölüklerin başındaki lider. <https://islamansiklopedisi.org.tr/uc-beyi> (e. t. 03.09. 2020)

Futbolda Bir Uç Beyi - Gündüz Kılıç: *Halk oyunuydu futbol, tamı tamına. Dikkat edin. Bütün şampiyonlar halktandır. ... Uç Beyinin iki türlü varmış meğerse: Para Uç Beyi, Gönül Uç Beyi... İkisinin de birleştiği olur herhalde... Nadiren bile olsa!*

Sahnede Bir Uç Beyi - Ertuğrul Muhsin: *O zamanlar büyük adamların her şeyini büyük sanardım. Bir taraflarını sıvriltmek için, birçok taraflarını kısaltmak, kırmak zorunda olduklarını aklım almazdı. Keşke dünyam o dünya kalsaydı. Muhsin Ertuğrul için konuşuyorum. Her yazımı başka bir ruh haleti içinde yazıyorum bu kitapta...*

Kendi Alanını Terk Etmiş Bir Uç Beyi - Fahrettin Kerim Gökay: *Partiymiş, o partiymiş, bu partiymiş onlar onun satranç masasında piyadelerdi. Şah ise kendisiydi. Basını da iyi idare etti. Politikacıları da halkı da. Hepsine sevimli görünürdü.*

Tıp Âleminde Fakat Tıp Dışında Bir Uç Beyi - İhsan Doğramacı: *“Uç Beyliği ilminde değil, iş yapma gücünde... uçluğunu yumuklukta, pelteklkte aşağıdan almada gizleyen... Büyük işadamıdır, tam doğulu değil, tam batılı da değil... Büyük iş adamının, yani soğuk savaşçının özelliklerini taşır...”*

• **Yasaklı Liderin Dönüşü Ve Özal**, Eskişehir, Mızrak Yayınevi 1987, 158 s.

Bu kitap 12 Eylül 1980 sonrasına ilişkin tanıklık içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. *“İnkâr yiğidinin kalesidir” der Anadolu. Ne çok çekmiş, bunca bilgiyi kümelemek için dağarcığında!; “Tanrıdan bile zor bekleyeceğini bir insandan beklemek...”; “İnsanların Been demesi yalnız iktidara fena halde ısındıklarından olmaz. Kendilerini de kandırmak içindir...”*

• **Zincirbozan... Bir Yaz Boyunca!**, Mızrak Yayınevi, Eskişehir 1986, 144s.

Zincirbozan 12 Eylül 1980 darbesinden sonra (1983) siyasetçilerin zorunlu ikamete alındığı askerî tesistir. Yazar Zincirbozan günlerinden üç yıl sonra yazılarını *‘kısa, sade buruk ve yargısız bir öykü’* olarak betimlerken tarihten sürgün örneklerine de değinmekte, kişilerin Zincirbozan kararına karşı itirazlarını içeren dilekçelerden alıntılar vermektedir. Burada da başlangıç ile sonucu kısmen tekrar etmekte, kimi başlıklar altında yeri geldikçe diğer kişilere de değinmektedir. Kişiler ve belgeler, yazarın yorumları ile yakın döneme gayri siyasi bir bakış içermektedir: *“Mizah... Yüzyıllardan beri, bu ülkenin zırhı olmuş.” “Bu toprak çook sancılı” “Bayılıyorum sana Türkiye’ m! Nice rahatsız yaşasam, nice zaman zaman, bazı olaylara karşı isyan etsem, nice tepinsem, bayılıyorum. Öylesine benzersiz bir tarafın var ki...”*

Kitapta Demirel’den başka Saadettin Bilgiç, İhsan Sabri Çağlayangil, Ekrem Ceyhun, Ali Naili Erdem, Yüksel Çakmurdan, Hüsamettin Cindoruk, Nahit Menteşe, Deniz Baykal’dan söz eden bölümler mevcuttur.

Nimet Arzik'ın Çevirileri

Yazarın Türkçeden yabancı dillere yaptığı şiir tercümelemleri ağırlıktadır. Bu yayınlar Türk edebiyatının, klasik ve modern dönem şiirin dünya çapında tanınması açısından önemlidir. Kaynaklarda basılması planlanan daha fazla çeviri görünmekle beraber bunların proje aşamasında kaldığı düşünülebilir. Kimi eserler birden fazla baskı yapmıştır. Nimet Arzik'ın bizzat ulaşılabilen çevirileri şunlardır:

• *Anthologie de la poésie turque XIII-XX siècle, TEXTES CHOISIS; PRESENTES ET TRADUITS PAR NIMET ARZIK* Gallimard, Paris 1968, 166s.

• *Atatürk et son oeuvre dans la poésie turque d'aujourd'hui*, Commission Nationale Turque Pour L'unsco, Ankara 1981, 194 s.

• *Anthologie Des Poètes Turcs Contemporains*, Gallimard, Paris 1953, 123 s.

• *Anthologie de la chanson populaire Turque*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963, 131 s.

• Jules Romaine, *Çalkantı*, Tur Yayınları, Ankara 1971, 417 s.

• *Empereur D'europe et D'asie Soliman le Magnifique*, 24 s.

• *Yunus Emre (Textes Choisis et Traduits)*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara Tarihsiz, 114 s.

• *Par Mustafa Kemal* Publié par le Ministère de la culture, Série: Atatürk Başkanlık Basımevi, Ankara May 1981, 91 s.

• *Le Ravin de Göreme*, Direction Générale de la Presse, de la Radiodiffusion et du Tourisme de Turquie, Ankara 1952, 30 s.

• *Proverbes Et Maximes*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara 1973, 64 s.

• *Qublier Byzance*, Ankara, 198(?), 79 s.

NİMET ARZIK VE YÖN DERGİSİ

Yön Dergisi Cumhuriyet'in demokrasi ve çoğulculuk arayışlarının sancılı bir döneminde, 1961 yılının Aralık ayında yayınlanmaya başlamış, zamanla bir dergi adı olmanın ötesinde temsilcisi olduğu sol fikirler doğrultusundaki siyasî hareketin de ismi olmuştur.

İlk sayıda aydın bildirisi¹² ile çıkan derginin ömrü, aradaki sıkıyönetim kesintisi de dâhil olmak üzere beş buçuk yıl kadardır. 30 Haziran 1967'deki 222 numaralı sayıda

¹² Bkz. *Yön Haftalık Gazete*, (20 Aralık 1961)Yıl 1, Sayı 1, s, 11. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yon-dergisi/> (e. t. Eylül 2020)

yayın hayatına ara verdikleri ifade edilmekle birlikte, bu sonuncu sayı olmuştur.¹³ Yön bu süreçte faaliyete başlayan diğer sol içerikli yayınlar arasında etkili ve uzun soluklu olarak aynı çizgideki dergi ve gazetelere kaynaklık etmiştir.¹⁴ Türk siyasi tarihine özgü kaynaklar, düşünce hareketlerini inceleyen veya doğrudan solun tarihi üzerindeki çalışmalar, 60'lı yıllarda Yön'ün ağırlığı ve etki alanının genişliği konusunda hemfikirdirler.¹⁵

Yön hareketindeki ilk kıvılcıklar Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 27 Mayıs öncesine denk düşer.¹⁶ Yayınlanmaya başlaması ise 27 Mayıs'ı takip eden ilk seçimlerden sonradır. Birinci sayıdaki bildiriye toplum sorunlarını tartışmaya açmak, tabuları yıkarak Türkiye'yi Kemalist bir sosyalizme, ekonomik kalkınma çizgisine getirmek amacı ortaya konmuştur.¹⁷ Yön'ün yayın aşamasına gelmesinde etkili olan sosyal ve siyasi ortamı gözden geçirmek konuyu daha netleştirecektir.

Türkiye'de 1945 yılında tek partili rejim sona ermiş ve 1950'de seçimle iktidar el değiştirmiştir. 1960'ta ise demokrasi askerî darbe ile kesintiye uğramıştır. Bundan sonraki olaylar darbecilerin kendi aralarında çekişmeleri, aşırı ve ılımlı eğilimlerin çatışması gölgesinde ilerleyecektir. Askeri rejimin sürmesini isteyen aşırı görüştekiler ile çok partili düzene geri dönülerek ordunun kışlasına çekilmesinden yana olan ılımlıların mücadelesi sürerken yeni bir anayasa yapılmış, seçimlere gidilmiş, ancak ordu içi mücadele acılı sonuçlara yol açmış, idamlar gerçekleşmiştir.¹⁸ Rejim ancak 1965 yılından itibaren normale dönebilecek, toplumsal ve siyasal yaşamda farklı düşünce hareketlerinin kendilerini gösterebildikleri bir ortam -kısa süreli de olsa- mümkün olabilecektir.

¹³ Yön Haftalık Gazete, (30 Haziran 1962)Yıl 6, Sayı 222, s. 2. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yon-dergisi/>

¹⁴ Dergi ve fikir hareketi üzerine ayrıntılı bilgiler, genel olarak Türkiye'de sol akımların tarihi ile ilgili çalışmalarda detaylı olarak ele alınmıştır. Örnek olarak bkz. Ed. Gültekingil, M. (2007) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, Cilt 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1328 s. Ayrıca Yön Dergisi ile Devrim dergileri hakkında bir inceleme için bkz. Atılğan, G (2007) "Yön-Devrim Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Sol*, Cilt 8, s. 597- 646.

¹⁵ Özdemir, H. (1986) *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 365 sayfa. Atılğan, G. (2002) *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön-Devrim Hareketi*, Tüstav Yayınları, İstanbul, 389 s.

¹⁶ Eroğul, C. (1970) *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No 294, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 173-180. Kıvılcımlı, Dr. H. (1970), *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, Ant Yay., İstanbul, 357 s. Atılğan, G. (2002) "Yönünü Ararken Yolunu Yitirmek" *Praksis* (6), 191-151 (içinde s. 121)

¹⁷ Özdemir, H. (1986) s.49-53. Yön hakkında yakın zamandaki çalışmalar için bkz. Gencer, T. (Nisan 2020) "Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri", Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, S. 40, s. 225-242. Güven-Toker, Dr. N. (2019) "Turkish Socialism Thesis in the Axis of Yön Journal" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* Cilt 6, Sayı 4, s.249-265.

¹⁸ Bu konudaki ayrıntılar için kaynak boldur. Zürcher, E. J. (2010), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 353-363. Önemli bir tanıklık ve tespitler için yazarımızın şu kitabına bakılmalıdır. Arzık, N. (1966) *Menderesi İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara. Ayrıca bkz. Demir, Dr. Y. (2017), *Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri ve Demokrasi Sürecine Etkileri*, Andaç Yayınları, Ankara, 292 s.

Ordu içindeki görüş ayrılıkları, askeri rejimin sürmesinden yana olanlarla ordunun kışlasına geri çekilmesi gerektiğini düşünenler arasındaki çatışmalar sol görüşe de egemen olmuştur. Kaynaklar burada da temel iki çizgiden söz eder:¹⁹ Birinde ılımlı ve meşru yoldan ilerleyerek seçim ile iktidara gelmek isteyenler vardır. Ancak diğerinde partiler düzeni dışında hareket ederek devrim ile iktidara gelmek ve hızlı bir kalkınma stratejisi izlemek istenmektedir. Çünkü burada ordunun desteğini almak da mümkün olacaktır.²⁰ Şubat 1961’de kurulan Türkiye İşçi Partisi, yasal yollardan iktidar olmak isteyen meşru-ılımlı kanadı temsil ederek 1965 seçimlerinde meclise girmiştir. Bu gelişme solun bütünü için önemli bir aşama olmasına rağmen TİP’in, sistem içi, meşru yollarla ilerlemesi, radikal solcular için oldukça yavaş bir tempodur. 1965’te normal düzene dönünceye kadar ordudaki kıpırdanmalar, 27 Mayıs’tan cesaret alan yeni kalkışmalar, aşırı kanattakilerin arzulanıkları devrim için silahlı güçlerden yararlanma stratejilerini desteklemektedir. Bir süre sonra da soldaki egemen görüş, aşırı ve sistem dışı çizginin üstünlüğü ile sonuçlanır. Yön dergisi incelendiğinde bu değişimi tespit etmek mümkündür.²¹

Yön birçok kadının kalemi ile yer aldığı yaygın organı olarak da dikkat çekmektedir.²² Nimet Arzık’ın yazıları için yapılan taramalarında tespit edilen yazar, şair, çevirmen, akademisyen kadınların isimlerini burada anmak gerekir: Adalet Cimcoz, Ayperi Akalan, Ayşe Şasa, Azra Erhat, Behice Boran, Celile Cem (İhsan Kudret), Fatma İrfan Serhan, Fatma Mansur (Coşar), Fay Kirby Berkes, Gülten Akın, Gülten Kazgan, Güzin Dino, İffet Aslan, İnci Tuğsavul (Özgüden), Leyla Erbil, Nermin Abadan, Neşe Deriş, Nimet Arzık, Selma Ashworth, Sennur Sezer, Sevgi Sanlı (Sevgi Batur), Sevil Avcıoğlu

Hızlı dönüşümler yaşanan bu dönem için gazeteci/yazarlık tecrübesi oldukça değerli olan Nimet Arzık, yukarıda kısaca değinilen sürecin tanığı olarak Yön’ün sayfalarında yer almıştır. İlk yazısında şunları söyler: “*Eskiden Zafer gazetesinin üçüncü sayfasında bir köşem vardı. Başlığını kocam bulmuştu: “İçten Geldiği Gibi”... Bir gün beni köşesiz bıraktılar: Hükümetin manevi şahsını küçük düşürücü itibar kırıcılıktan... Halbuki o devrede ben ne kimsenin itibarını düşünürdüm, ne itibarsızlığımı... Sadece “İçten Geldiği Gibi” yazıyordum, çiziyordum, feryat ediyordum.*”

Ona göre ülkedeki gündem veya sorunların etrafında adeta bir ağ gerilidir. Öncelikle bunun yok edilmesi\parçalanması gerekir. Eleştirilerden yılmayacağını ve Yön’deki yazılarında “*bir bukalemenun kaynaşan karınca ordusuna uzattığı dil gibi*

¹⁹ Eroğul, C. (1992), “Çok Partili Düzenin Kuruluşu (1945-71)” s.147-150, *Geçiş Sürecinde Türkiye* (Der. İ. C. Shick, E. A. Tonak) Belge Yayınları, İstanbul 1992 içinde, s.112-158.

²⁰ Bir kanat zayıflayınca diğeri güç kazanmıştır. Yetkin, Ç. (1970) *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) Tartışmalar, Nedenleri, Çözüm Önerileri*, Toplum Yayınları, Ankara, 266 s.

²¹ Basında radikalleşme ve Yön örneği için bkz. Prof. Dr. Landau, J. M. (1978) *Türkiye’de Aşırı Akımlar, 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*, Türkçesi: Erdiç Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 72-94

²² Yön’de birden fazla yazısı yayımlananlar, yazma sıklıkları ve işledikleri konular için bkz. Özdemir, H. (1986), s.328-333.

dokunulmaz konulara dil uzatacağını” belirtmiştir.²³ Bu yazıdan sonra gelen okur tepkileri o günlerin siyasi havasını göstermektedir. Çünkü 27 Mayıs’ı destekleyen ve ülkede devrim yapma amacıyla olan kesim, ordunun kışlasına dönmesi ve iktidara gelenlerin Demokrat Parti’nin mirasçısı olmaları nedeniyle tepkilidir. Dolayısı ile Menderes döneminin önemli basın mensubunun eşi olan kadına karşı baştan bir önyargı vardır. Maksadının CHP’yi yıpratmak olduğu suçlaması yapılır. Bu suçlamayı “*Ben mi bu kadar kudretliyim, CHP mi bu kadar çürük?*” diye yanıtlar. Yazılarındaki “*yanlış yerleri bana bildiriniz, iftira dediğiniz kısımları teşhir ediniz*” diyerek duruşunu korur. Siyasî kişiler ve partiler için dokunulmazlığın putperestlik olduğunu söyler. “*Kendimde hiçbir dokunulmazlık tanımıyorum*” der. Dokunulmazlıkların insanı nasıl yozlaştırdığını bizzat müşahede eden biri sıfatıyla manidar olduğu kadar acı bir örnek olarak Menderes’i gösterir. Menderes’teki hoşgörü ve müsamaha eksikliğinin nasıl eleştirildiğini okuyucuya hatırlatır ve onun da hep övülmeyi istediğini söyler.²⁴

Yön’deki Nimet Arzık Yazıları Dizini

YIL 1

Sayı 1, 20 Aralık 1961

- İçten Geldiği Gibi, s. 6.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “İsmet İnönü”, s. 11.

Sayı 2, 27 Aralık 1961

- İçten Geldiği Gibi: “Baş’ol Kompleksi”, s.7.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950” “Saracoğlu “Efe” Başvekildi”, s. 15.

Sayı 3, 3 Ocak 1962

- İçten Geldiği Gibi “Eşekgüden Kar’yesinden”, s. 6.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “Hasan Saka Mizah Tarafı Ağır Basan Bir Adamdı”, s.16.

Sayı 4, 10 Ocak 1962

- “Sakit Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: İnönü Adam Seçmesini Bilmez mi?”, s.16.

²³ Arzık, N. (1961, 20 Aralık), İçten Geldiği Gibi, *Yön*, S. 1, s. 6.

²⁴ Arzık, N. (1962, 24 Ocak) İçten Geldiği Gibi: “Az’cık Az’cık Tolerans”, *Yön*. S. 6 , s.10.

Sayı 5, 17 Ocak 1962

- İçten Geldiği Gibi: “Yollayın Efendi Hazretleri”, s.14.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “Hariciye Vekilesi İlhan Sadak; Törenle açılan klinikte her şey var, doktor yoktu”, s.18.

Sayı 6, 24 Ocak 1962

- İçten Geldiği Gibi: “Az’cık Az’cık Tolerans”, s.10.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “D.P. Nasıl Kuruldu?: Bayar ‘Ben parti kurmam, zira memlekette muhalif partilerin akıbetini biliyorum’ diyordu”. s. 17.

Sayı 8, 7 Şubat 1962

- İçten Geldiği Gibi “Sansar Postu: II”, s.9²⁵
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “1946 Seçiminde Hile Oldu mu?: Bizde tere yağdan aşka kadar her şey hileli, seçim neden olmasın”, s.15.

Sayı 9, 14 Şubat 1962

- İçten Geldiği Gibi, s. 8.
- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “Asker Politikadan Anlar mı?; Bizde 40 yıldan beri politikadan sadece askerler anlamıştır”, s. 15.

Sayı 10, 21 Şubat 1962

- Sakıt Olmayanların İç Yüzü 1940-1950: “Sonun Başlangıcı”²⁶, s. 15.
- İçten Geldiği Gibi, “Şuur Sarhoşluğu”, s. 15.

Sayı 11, 28 Şubat 1962

- “O Akşam”, s. 7²⁷
- Sakıtlıktan Kurtulanların İç Yüzü: “YTP Nasıl Kuruldu?”, s.15.

²⁵ Daha önce başka bir yerde yayınlanan yazıya devam niteliğinde olduğu için II numara verilmiştir.

²⁶ CHP'nin iktidardan düşmesi hk.

²⁷ Talat Aydemir Olayı hk.

Sayı 12, 7 Mart 1962

- Sakıtlıktan Kurtulanların İç Yüzü: “Parti Kuracaktı Ama Bir “Lider” Aranıyordu; Kimlere güveniliyordu”, s. 15.
- İçten Geldiği Gibi, “Ben Duyuyorum”, s. 15.

Sayı 13, 14 Mart 1962

- Sakıtlıktan Kurtulanların İç Yüzü: “Ekrem Alican (Yaratılmış Lider)”, s.15.

Sayı 14, 21 Mart 1962

- Haftanın Portresi: “Turhan Feyzioğlu; Körüklü çantalı genç adam”, s.13.

Sayı 15, 28 Mart 1962

- İçten Geldiği Gibi: “Doğuyu Kalkındıracak Adam!..”, s. 13.

Sayı 16, 4 Nisan 1962

- Haftanın Portresi: “Fethi Çelikbaş; Sahne 1, Ankara 1950”, s. 13.

Sayı 17, 11 Nisan 1962

- Haftanın Portresi: “Osman Bölükbaşı”, s. 13.

Sayı 19, 25 Nisan 1962

- Haftanın Portresi: “Kınyaz Kartal Ağa”, s.13.

Sayı 22, 14 Mayıs 1962

- Haftanın Portresi: “Ahmet Topaloğlu, Nerden nereye”, s. 15.

Sayı 24, 30 Mayıs 1962

- Haftanın Portresi: “İsmet İnönü Devrini Tamamlamış Bir İnsan”, s.7.

Sayı 25, 6 Haziran 1962

- Haftanın Portresi: “Cavit Oral Ağa”, s. 8.²⁸

Sayı 26, 13 Haziran 1962

- Haftanın Portresi: “Hilmi İncesulu; İncesulu dediler, akıllı dediler...”, s. 9.

²⁸ Dönemin Tarım Bakanı Cavit Oral’ın bu yazıya tekzipli cevabı ile Nimet Arzık’ın küçük notu Sayı 26, 13 Haziran 1962, s. 8.’de verilmiştir.

Sayı 27, 20 Haziran 1962

- “Cavit Oral Ağa’ya Cevap”, s. 8.²⁹

Sayı 28, 27 Haziran 1962

- Haftanın Portresi: “Bajari, O bizden değil”, s. 9.³⁰

Sayı 29, 4 Temmuz 1962

- Kolektif Portre: Kabine; “Üstün Adam Kimseye Lazım Değil, Mesele Sağlam Kuruluşlarda. Üstün Adam karıştırıcıdır, üstün adam üzücüdür, ezicidir”. s. 9.

Yıl 2

Sayı 66, 20 Mart 1963

- Haftanın Portresi: “Vehbi Koç”, s.6.

Sayı 67, 27 Mart 1963

- Haftanın Portresi: “Kazım Taşkent”, s. 6.

Yıl 3

Sayı 85, 13 Kasım 1964

- Şu Radyonun Romanı (1): “Birbirlerine Taviz Verirler, Ve Yağma Hasan’ın Böreği Yenir, İmza: Bir Vatandaş”, s.7.

Sayı 86, 20 Kasım 1964

- Şu Radyonun Romanı (2): “Vatandaşın Görüşü”, s.10.

Sayı 87, 27 Kasım 1964

- Şu Radyonun Romanı (3): Bambaşka Bir Konuda Vatandaşın Görüşü”, s. 10.

Sayı 88, 4 Aralık 1964

- Şu Radyonun Romanı (4): “Yazılanlar Vız Gelir Bize Vız...; Bir Genel Müdür”, s. 7.

²⁹ N. Arzık’ın bu yazısından sonra Cavit Oral’ın açıklamalı cevapları Sayı 31’den itibaren birkaç hafta sürüyor.

³⁰ Bajari Kürtçede kentli, şehirli anlamındadır. Yazarın yazının sonundaki açıklaması aynen şöyledir: “*Bajari şehirlerde yerleşen, alının teriyle hayatlarını kazanan binlerce vatandaş değildir. Köksüzleşmiş bir parazitidir. Sosyal bir yaratır. Oldukça alıngan olan Doğulu vatandaşlarım için söylüyorum, alınmasınlar!...*”

Sayı 89, 11 Aralık 1964

- Yaşar Kemal ve Akçasazın Ağaları, s.14-15.

Sayı 90, 18 Aralık 1964

- Şu Radyonun Romanı (5): “Kanun Diye, Kanun Diye Kanun Tepelendi”, s. 10.

Yıl 4

Sayı 92, 1 Ocak 1965,

- Şu Radyonun Romanı 6, s.10.

Sayı 96, 29 Ocak 1965, s. 10

- Portre I: “Kemal Satır”

Sayı 98, 12 Şubat 1965

- Portre II: Nurettin Ardıçoğlu: “Kaderimizi Ellerinde Tutanlar Serisinden”, s. 11-12.

Sayı 100, 26 Şubat 1965

- Portre III: Suat Hayri Ürgüplü, s.6.

Sayı 117, 25 Haziran 1965

- Portre: “Süleyman Demirel”, s.7.

Sayı 118, 2 Temmuz 1965,

- Portre: “Süleyman Demirel: 2”, s.7.

Sayı 119, 9 Temmuz 1965

- Portre: “Süleyman Demirel: 3”, s. 10.

Sayı 120, 16 Temmuz 1965

- Portre: “Süleyman Demirel: 4”, s. 7.

Sayı 121, 23 Temmuz 1965

- Portre: “Süleyman Demirel: 5”, s. 6.

Sayı 122, 30 Temmuz 1965

- Portre: “Süleyman Demirel: 6”, s. 10.

Sayı 123 – 6 Ağustos 1965

- Portre: “Cemal Madanoğlu”, s. 7.

Sayı 128, 10 Eylül 1965

- Portre: Süleyman Demirel 6: “Demirel ve Çirkin Amerikalı”, s. 7.³¹

Sayı 131, 1 Ekim 1965

- Portre: Süleyman Demirel 7; “Demirel’e Cevap”, s. 6

Sayı 132, 8 Ekim 1965

- Celal Bayar’a Açık Mektup, s. 7.

Sayı 133, 15 Ekim 1965

- Muhlis Fer:(L’eminence grise); (Perde Arkasındaki Başbakan), s. 7.

Sayı 134, 15 Ekim 1965

- Demirel İktidarda, s. 7.

Sayı 135, 29 Ekim 1965

- Demirel’in İlk Günü, s. 7.

Sayı 136, 5 Kasım 1965

- Portre: “Sayın Cemal Gürsel”, s. 7.

Sayı 137, 12 Kasım 1965

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan”, s. 7.

Sayı 138, 19 Kasım 1965

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan”, s. 7.

Sayı 139, 26 Kasım 1965

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan”, s. 12-13.

Sayı 140, 3 Aralık 1965

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan”, s. 11.

³¹ 122. Sayıda olduğu gibi burada da yazı numarası 6 olarak verilmiştir

Sayı 143– 24 Aralık 1965

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan; TRT ve Sen”, s. 10.

Sayı 144, 31 Aralık 1965

- Başbakan Demirel’e “Ufak Uyarmalardan; Küskünüz Bre!”, s. 11.

Sayı 148, 28 Ocak 1965

- Başbakan Demirel’e “Ufak Uyarmalardan”, s. 7.

Sayı 181, 16 Eylül 1966

- “Kara Buick Durmaz Gider, Klaksonunu Çalmaz Gider” “İlhami Soysal Olayı”, s.

Yıl 5

Sayı 182, 23 Eylül 1966

- “Kara Buick’çi Faşist Fedai”, s. 6.

Sayı 186, 21 Ekim 1966, s.11.

- Başbakan Demirel’e: “Ufak Uyarmalardan”, s. 6.

SONUÇ

Kitapları, çevirileri ve gazete yazıları ile Nimet Arzık devrinin ender kadınlarından biridir. Ayrıca Yön Dergisi’nde yazan ilk, uzun süre de tek kadın yazar olmuştur. Yazı başlıklarından ve içeriklerinden de görüleceği gibi Yön içindeki konumu, derginin ideolojik yolculuğunun oldukça dışındadır. Çünkü kalemimi devrin siyasi koşullarını değil gerçekleri gözeterek kullanmaktadır. Yön’ün yayın hayatına girdiği sıradaki özgürlükçü ortama rağmen dobra, sözünü sakınmayan, alaysamalı tarzı tepki çekmiş, derin analiz yeteneği ve doğrucu yapısı, bir kadının sesini duymaya alışkın olmayan toplumda sorun olmuştur.³²

Çeşitli toplumsal nedenlere rağmen ardında 11’i çeviri 14’ü telif olmak üzere toplam 25 kitap bırakan yazarın Yön’de de 70 adet yazısı yayınlanmıştır.

Nimet Arzık gibi yayın hayatındaki bütün kadınlar kültür tarihimiz içinde önemli izler bırakmış, sonraki çalışmaları ile var olma ve söz söyleme mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Tüm eğitimlerine, birikim ve üretimlerine rağmen bugün çoğu görünmez durumdadır. Suskunluğa, itaate, tabi olmaya itiraz eden ve yaşamı boyunca üreten Nimet Arzık da unutulmuşlar arasındadır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nin

³² Yön’deki yazılarına gelen tepkiler için bkz. *Yön*, (1962, 24 Ocak) Yıl 1, Sayı 6, s.10.

yakın dönemlerdeki kadınlar üzerine yeni çalışmalara, süreli yayın taramalarına büyük ihtiyaç vardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

KAYNAKLAR

- Arzık, N. (?). Yunus Emre (Textes Choisis et Traduits), Ankara: Ajans Türk Matbaacılık. ARZIK, N. (1952). *Le Ravin de Göreme*, Ankara: Direction Générale de la Presse, de la Radiodiffusion et du Tourisme de Turquie.
- Arzık, N. (1953). *Anthologie Des Poètes Turcs Contemporains*, Paris: Gallimard
- Arzık, N. (1959) *Ölü Şerif Arzık'a Mektuplar*, Ankara, Resimli Posta Matbaası.
- Arzık, N. (1957). *Patçıceğin Serencamı: On Sekiz Hikâyede Bir Roman*, Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Arzık, N. (1960). *Bir Muhalif Politikacının Karısının Hatıratı*, Ankara: Resimli Posta Matbaası Ltd. Şirketi.
- Arzık, N. (1961, 20 Aralık), İçten Geldiği Gibi, *Yön*, S. 1, s. 6.
- Arzık, N. (1962, 24 Ocak) İçten Geldiği Gibi: "Az'cık Az'cık Tolerans", *Yön*. S. 6, s.10.
- Arzık, N. (1963). *Anthologie de la chanson populaire Turquie*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Arzık, N. (1966) *Menderesi İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara.
- Arzık, N. (1966). *Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü*, Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- Arzık, N. (1966). *Menderes 'i İpe Götürenler*, Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- Arzık, N. (1968). *Anthologie de la poésie turque XIII-XX siècle, Textes Choisis*; Presentes Et Traduits Par Nimet Arzık Paris: Gallimard.
- Arzık, N. (1968). *Türkiyem... Türkiyem... (Bizans 'i unutulmuş Fransua!)*, Ankara: Güven Matbaası.
- Arzık, N. (1969). *Eş Kişiler Zinciri, Çetin Altan'dan Süleyman Demirel'e*, Ankara: Güven Matbaası.
- Arzık, N. (1969). *Osmanlı Sarayında Yabancı Kadın Sultanlar*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arzık, N. (1972). *Uç Beyleri*, Ankara: Tur Yayınları.
- Arzık, N. (1973). *Proverbes Et Maximes*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Arzık, N. (198(?)). *Qublier Byzance*, Ankara.
- Arzık, N. (1980). *Pofuduk: Bir Küçük Kız Büyüyor*, Ankara: TÖBANK.
- Arzık, N. (1981). *Atatürk et son oeuvre dans la poésie turque d'aujourd'hui*, Ankara: Commission Nationale TurQue Pour L'unesco.
- Arzık, N. (1981). *Par Mustafa Kemal* Ankara: Publié par le Ministère de la culture, Série: Atatürk Başbakanlık Basımevi.

- Arzık, N. (1985). *Ak Altının Ağası Hacı Ömer Sabancı'nun Hayatı*, İstanbul: Faik Yolaç Ofset Basım.
- Arzık, N. (1985). *Demirel'in İçi-Dışı*, İstanbul : Milliyet Yayınları.
- Arzık, N. (1986). *Zincirbozan... Bir Yaz Boyunca!*, Eskişehir: Mızrak Yayınevi.
- Arzık, N. (1987). *Yasaklı Liderin Dönüşü Ve Özal*, Eskişehir; Mızrak Yayınevi.
- Atılğan, G. ((2007) “Yön-Devrim Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol*, Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 597- 646.
- Atılğan, G. (2002) “Yönünü Ararken Yolunu Yitirmek” *Praksis* (6), 191-151 (içinde s. 121)
- Atılğan, G. (2002) *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön-Devrim Hareketi*, İstanbul: Tüstav Yayınları.
- Bardakçı, M. (2010, 7 Mayıs) *Nimet Arzık'ın Ağabeyini Vurdular; Amcasının da Çantasını Çaldılar*, habertürk.com.tr.
- Demir, Dr. Y. (2017), *Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri ve Demokrasi Sürecine Etkileri*, Andaç Yayınları, Ankara.
- Eroğul, C. (1970) *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No 294, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Eroğul C. (1992), *Çok Partili Düzenin Kuruluşu (1945-71) Geçiş Sürecinde Türkiye* (Der. İ. C. Shick, E. A. Tonak) İstanbul: Belge Yayınları, s. 112-158.
- Gencer, T. (Nisan 2020) “Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, S. 40, s. 225-242.
- Gültekingil, M. (2007) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*, Cilt 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güven-Toker, Dr. N. (2019) *Turkish Socialism Thesis in the Axis of Yön Journal*, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Cilt 6, Sayı 4, s.249-265.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/uc-beyi> (e. t. 03.09. 2020)
- <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/yon-dergisi/>
- Kara, M. A. (2013, 26 Temmuz) *Nimet Arzık Okunmadan AKP Anlaşılamaz*, Odatv4.com
- Kıvılcımlı, Dr. H. (1970), *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, İstanbul: Ant Yay.
- Landau, J. M. (1978) *Türkiye’de Aşırı Akımlar; 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*, Türkçesi: Erdiç Baykal, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Le Pensée Turque <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/129099>
- Özdemir, A. (2018, 9 Temmuz) *Nimet Arzık*, istanbulgazetesi.com.tr
- Özdemir, H. (1986) *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Ankara Bilgi Yayınevi.
- Romaine, J.(1971), Çev. Nimet Arzık *Çalkantı*, Ankara: Tur Yayınları.
- Selçuk Şirin, F. (2020). *Halep'ten Rio de Janeiro'ya I. Dönem TBMM İzmit Milletvekili Mehmet Fuat Carım (1892-1972)*. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 107-151.
- Selçuk Şirin, F. (2020). *1930'lar Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği: Hür Adam Gazetesi*, Tarihî Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23, 99-140.
- Yetkin, Ç. (1970) *Türkiye’de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) Tartışmalar, Nedenleri, Çözüm Önerileri*, Ankara: Toplum Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2010), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

